

Nousiainen, Kevät, Gunnarsson, Åsa, Lundström, Karin och Niemi-Kiesiläinen, Johanna, red.: Responsible Selves. Women in the Nordic Legal Culture

Ashgate Publishing Ltd., Storbritannien 2001, 373 s.

ANMELDELSE AV SARI KOUVO

Responsible Selves – Women in the Nordic Legal Culture är den första engelskspråkiga presentationen av den Nordiska eller i det här fallet danska, finska och svenska kvinnorrätten. *Responsible Selves* riktar sig till en internationell publik, men är även intressant för en nordisk läsekrets. Bidragen i *Responsible Selves* synliggör att den Nordiska kvinnorrätten har utvecklats sedan publiceringen av *13 kvinnoperspektiv på rätten* (1995). Det myckna samarbetet mellan Nordiska kvinnorrättare har lett till en teoretisk diskurs som säkerligen kan tillföra den dominerande anglosaxiska feministiska jurisprudence nya synvinklar och insikter, och till komparativa studier över de Nordiska välfärds- och jämställdhetssystemen som bör intressera många kritiska jurister (i Norden och i Europa).

De olika bidragen i *Responsible Selves* visar tydligt på nationella skillnader inom den Nordiska kvinnorrätten. Ketschers påpekande att den Nordiska kvinnorrätten har utvecklats mot en mer teoretiskt orienterad östnordisk kvinnorrätt och en praktiskt ori-

enterad västnordisk kvinnorrätt synliggörs väl i *Responsible Selves*.¹ Det är främst de finska, samt vissa av de svenska bidragen som arbetar med samtida kontinentala, kritiska feministiska och rättsteoretiska idétraditioner och kring frågeställningar som rör identitetsproducerande processer, rätten som diskurs och rättsliga mytbildningar. De flesta av de danska och svenska bidragen håller sig närmare den *klassiska* Nordiska kvinnorrättsliga forskningstraditionen och arbetar med analyser av rätten som ett medel för att främja jämställdheten mellan könen. Den intressanta och snabba utvecklingen av kvinnorrätten som presenteras i *Responsible Selves* innebär dock inte att det inte inom kvinnorrätten finns anledning till kritisk självreflexion. Jag kommer nedan, efter en översikt över *Responsible Selves*, att

1 Ketscher, Kirsten. Nogle udviklingslinjer i kvinderetten. Ur *Normativa Perspektiv. Festskrift till Anna Christensen*. Juristförlaget i Lund, Lund 2000.

diskutera *Responsible Selves* relativt homogena kvinnobild och den Nordiska jämställdhetsmyten.

Översikt

Responsible Selves är efter ett längre introduktionskapitel indelat i fyra delar: *Constructing Equality and Identity* (del I), *Welfare and Care* (del II), *Constructions of Gender in Labour Law* (del III) och *Integrity and its Violations* (del IV). I det inledande kapitlet *Introductory Remarks on Nordic Law and Gender Identities* presenterar Kevät Nousiainen och Johanna Niemi-Kiesiläinen den Nordiska rättskulturen samt den Nordiska kvinnorrättens olika faser. I fokus för presentationen står de Nordiska välfärdsstatsbyggena, och myterna om den Nordiska jämställdheten. I den teoretiska del I utvecklas de ovan nämnda diskussionerna: Nousiainen diskuterar i artikeln *Transformative Nordic Welfareism* de kontinentala debatterna mellan liberaler och kommunitarister. Eva-Maria Svensson tar sig under rubriken *Sex Equality* an utvecklingen inom den Nordiska kvinnorrätten, samt konstruktionerna och myterna kring den svenska jämställdheten. Anu Pylkkänen artikel *The Responsible Selves* analyserar rättssubjektet i den finska rättsordningen och upphåller sig vid den historiska utvecklingen av idéer och bilder av den finska kvinnan.

I den första artikeln i del II *The Changing Position of the Individual in Danish Welfare Law* diskuterar Lisbet Christoffersson hur och huruvida *ett ansvarstagande själv* kan rymmas inom den samtida och framtida välfärdsstatsrätten. Kirsten Ketscher synliggör i artikeln *From Marriage Contract to*

Labour Contract bl.a. subjekt som ofta glöms av Nordiska rättsvetare; hon konstaterar att invandrarkvinnor från rurala områden ofta faller utanför den danska statens välfärds- och jämställdhetsprojekt. Åsa Gunnarsson konstaterar i *The Autonomous Taxpayer and the Dependent Caregiver* att detsamma kan gälla svenska ensamstående föräldrar med korttidsanställningar.

I del III diskuteras bl.a. arbetsrättsfrågor ur danska, svenska och europarättsliga perspektiv. Susanne Fransson tar sig i artikeln *Collective and Individual Strategies* an den svenska arbetsmarknaden och dess aktörers köns- och klassbundna strategier. Ruth Nielsen konstaterar i *The Enforcement of EU Sex Discrimination Law in Scandinavia* att implementeringen av EG-rätten nog lämnar övrigt att önska. Lotta Wendell diskuterar i artikeln *Doctors and Nurses sjukhuset* som könad arbetsplats. Karin Lundströms artikel *The ECJ's Conditional Release of Women* tar upp Europadomstolens förhållande till jämställdhetsfrågor.

I den sista delen diskuteras sexuellt och annat våld mot kvinnor, samt kvinnans rätt till kroppslig integritet. I *Criminal Law or Social Policy as Protection Against Women* diskuterar Niemi-Kiesiläinen hur det finska rättssystemet behandlat våld mot kvinnor. Minna Ruuskanen tar upp liknande teman i *The "Good Battered Woman"*, men med fokus på kulturella bilder av den misshandlade kvinnan. Ulrika Anderssons artikel *The Unbounded Body and the Law of Rape* diskuterar vålds- och våldtäktsproblematiken ur ett svenskt perspektiv. Detsamma, men med fokus på kvinnofridslagstiftningen görs av Gudrun Norborg och Niemi-Kiesiläinen i *Responsible Selves* sista artikel *Women's Peace*.

Kvinnobilder och jämställdhetsmyter

Nousiainen och Niemi-Kiesiläinen hävdar att det Nordiska förhållandet till könsidentiteten, utmärks av ganska lite könsolaritet. I vart fall i Finland har tankar och idéer om kvinnlig fragilitet och manlig styrka aldrig fått fotfäste. De på kontinenten populära psykoanalytiska teoritraditionerna vilka bygger på idéer om det feminina och det maskulina som motsatta och olika har t.ex. inte fått något större genomslag i Norden. Pylkkänen konstaterar detsamma i sin analys av det finska rättssubjektet och hans/hennes rättigheter:

[T]he construction of legal subjects and individual rights in the Finnish system is both more relational and less polarised in terms of gender than in many other European legal cultures. The self/other distinction does not seem to be as serious a problem as it is described in feminist scholarship (s.106).

Det kan ifrågasättas huruvida likhetsideologin faktiskt genomströmmar de finsk-nordiska subjekten, och om vi försökte kunde vi säkerligen finna själv/andra problematiker även hemmavid, särskilt om den Nordiska kvinnorrätten försökte att på djupare plan problematisera växelverkan mellan kön-genus och socialt och etniskt ursprung, samt tog hänsyn till de sexuella preferensers betydelse för könade subjektskonstruktioner. De finska bidragen underlåter dock att behandla annat än interaktionen mellan de Nordiska och/eller finska konstruktionerna av män och kvinnor, och dessas förhållande till rätten och idéer om rätten. De växande invandrarkulturerna i Finland, könskonstruktio-

ner inom dessa och dessas förhållande till rätten behandlas inte. Överraskande nog, behandlas detta inte heller i någon större utsträckning i de danska och svenska bidragen. Undantaget är Ketschers bidrag vilket behandlar förhållandet mellan vissa invandrarkvinnor och det danska rätts- och välfärdssystemet. Ketscher påpekar att invandrarkvinnor från icke-urbaniserade områden i Turkiet och Somalia sällan kan dra nytta av vad den danska rätts- och välfärdsstaten erbjuder i form av rätt till arbete och egen inkomst. Enligt Ketscher, saknar dessa kvinnor ofta språkkunskaper, de är beroende av sina äkta män, och de lever i äktenskap, vilka utestänger dem från deltagande i det övriga samhällslivet (s. 156-160).

The Scandinavian countries, thus, face equality problems both among women and also between women and men that are of a much more complicated and serious nature than the ones these countries have been used to in the past. There seems to be a trend to leave these immigrant women alone to enjoy their cultural and ethnic rights rather than bringing them into a *modern* [min kursivering] equality context (s. 160).

Som synes sker Ketschers välmentade argumentation för att integrera en viss sorts invandrarkvinna utan kritisk reflexion över den Nordiska självbilden såsom progressivt i jämställdhets hänseende.

Denna bristande anpassning av den Nordiska kvinnorrättens analytiska redskap till behoven inom ett samtida, heterogent och s.k. mångkulturellt Norden är dock inte en kvinnorrättslig lapsus, utan den kan tillskrivas en mer generell Nordisk välvillig, oflekterad självgodhet. Det är också denna som Nousiainen och Niemi-Kiesiläinen be-

skriver med begreppet "the myth of equality". Nousiainen och Niemi-Kiesiläinen anser att *equality* begreppet ofta används på sätt som förenklar en komplicerad och motsägelsefull verklighet, och den Nordiska jämställdhetsdiskursen ger ofta sken av att vara "...a description of an already existing state of affairs, when the term should be understood as a normative goal yet to be achieved" (s 2).

Svensson diskuterar i sin artikel jämställdhetsmyten utifrån ett svenskt perspektiv. Svensson inleder med att konstatera att Sverige har så väl lyckats med att genomdriva bilden av Sverige som ett redan jämställt land att både vi själv och stora delar av det internationella samfundet har köpt vår förträfflighet. Detta som Svensson konstaterar trots att "Sweden is one of the most sex-segregated countries in Europe and its legal traditions one of the most dogmatic and closed to change" (s. 71). Det som komplicerar mytbildningen för just Sveriges del är att vår begreppsbildning genom vilken olika problemkomplex analytiskt separeras från varandra. Vi diskuterar jämställdhet när vi vill diskutera könsrelationen och jämlikhet när vi vill diskutera andra strukturella "ojämlikheter".

Responsible Selves relativt homogena kvinnobild, och bilden av den Nordiska jämställdhetsmyten är förknippade med varandra. Ifall den Nordiska kvinnorrätten ifrågasätter sin egen position och anpassar sina analytiska redskap till att inkludera annat än det Nordiska kommer en mer komplex och troligen en än mindre smickrande bild av den Nordiska jämställdheten att framträda.

Avslutande kommentarer

Responsible Selves är mycket intressant läsning. Det inledande kapitlet och del I fungerar som en kappa för de övriga tre delarna, vilka i sin tur diskuterar huvudteman i samtida nordiska och feministiska debatter: social välfärd, arbete och våld. Helheten ger djuplodande inblickar i de Nordiska rättskulturerna, de Nordiska välfärdsstatsbyggena, den Nordiska kvinnorrätten och dess utveckling mot både praktiskt orienterad "kvinnojuridik" och genusteoretiska analyser av rätten och rättsteorin.

Mina teoretiska reflektioner kring *Responsible Selves* har kretsat kring de Nordiskt etnocentriska kvinnobilderna och kring myten om den Nordiska jämställdheten. Jag konstaterade att en mer komplex analytisk förståelse av kön-genus även skulle påverka analyser av den Nordiska jämställdhetsmyten. Själva publiceringen av *Responsible Selves* är dock ett sätt att komma till rätta med både de etnocentriska inslagen i den Nordiska kvinnorrätten. Den engelskspråkiga publiceringen möjliggör ökad dialog med feministiska teoretiker och rättsvetare i andra europeiska länder, vilket kommer att påverka den Nordiska kvinnorrättens användning av sina analytiska kategorier samt omvärldens syn på den Nordiska jämställdheten.² Det nyligen påbörjade ar

2 Påpekandet om möjliggörande av ökad dialog kan verka banal, men de intressantaste bidragen inom den samtida feministiska teoribildningen är mång- och tvärkulturella. Arbetet inom det europeiska kvinnovetenskapliga nätverket ATHENA och de publikationer som detta arbete resulterat i är ett exempel. ATHENA har i sitt arbete eftersträvat att förstå skill-

betet med en efterföljare till *Responsible Selves* med arbetstiteln *Coping with Difference – Nordic Feminist Legal Studies at a Crossroads* pekar också på självkritik inom den Nordiska kvinnorätten.

Författarupplysningar:

Sari Kouvo, doktorand, Juridiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet.

nader inom och mellan de europeiska feministerna. Braidotti, R, Vonk, E och Wichelen, S, red. *The Making of European Women's Studies, Volume I och II*. ATHENA, Utrecht University, Netherlands 2000. Se även www.let.uu.nl/women_studies/athena.